
EEN NIEUWE INTERGENERISCHE HYBRIDE TUSSEN *ORCHIS SIMIA* EN *PLATANThERA BIFOLIA* ?

C.A.J. KREUTZ

Summary

During an excursion in the south of Belgium, the possible hybrid between *Orchis simia* and *Platanthera bifolia* was found. This plant is described in this paper.

Zusammenfassung

Während einer Exkursion im Süden von Belgien wurde eine Pflanze gefunden, die höchstwahrscheinlich die Gattungshybride zwischen *Orchis simia* und *Platanthera bifolia* ist. In diesem Beitrag wird diese Pflanze näher beschrieben.

Samenvatting

Tijdens een excursie in het zuiden van België werd een plant gevonden, die hoogstwaarschijnlijk de intergenerische hybride tussen *Orchis simia* en *Platanthera bifolia* is. In dit artikel wordt deze plant nader beschreven.

Inleiding

Het areaal van beide *Platanthera*-soorten (*P. bifolia* en *P. chlorantha*) omvat het grootste deel van Europa. Interspecifieke hybriden tussen beide soorten zijn plaatselijk niet zeldzaam. In Zuid-Limburg is deze hybride zelfs veel algemener dan de beide oudertaxa. Intergenerische hybriden, waarbij één der *Platanthera*-soorten betrokken is, werden echter slechts zeer zelden waargenomen. Een tabel met alle tot 1977 bekende vondsten van intergenerische hybriden met *Platanthera* is door Kümpel (1977) gepubliceerd.

Beschrijving van de groeiplaats

In het zuidoostelijke deel van België en het aangrenzende noordelijke gedeelte van Frankrijk, vooral in de omgeving van Dinant en Givet, wordt *Orchis simia* op diverse plaatsen in relatief grote populaties aangetroffen. Deze soort groeit in dit gebied hoofdzakelijk in open kalkgraslanden, maar ook in struweelranden. In hetzelfde gebied komt op beschaduwde, enigszins vochtige plaatsen ook *Platanthera bifolia* voor. *Orchis simia* bloeit in deze streek medio mei, terwijl de bloeitijd van *Platanthera bifolia* in de tweede week van juni begint, soms ook al in de eerste week. In sommige jaren kunnen de bloeitijden van de soorten elkaar dus wel eens overlappen. Het jaar 1992 werd gekenmerkt door een zeer vroeg voorjaar, plaatselijk vielen de bloeitijden wel drie weken vroeger.

Tijdens een botanische excursie op 23 mei 1992, georganiseerd door Les Naturalistes Belges, Section Orchidées d'Europe, werd onder meer een gebied bezocht in de omgeving van Lavaux-Sainte-Anne. Tijdens dit bezoek werd door de heer J. Samijn een vreemde plant ontdekt, waarvan aanvankelijk aangenomen werd, dat het een afwijkende vorm van *Orchis simia* betrof. Nader onderzoek wees echter uit dat deze orchidee wel eens de nog niet eerder waargenomen hybride tussen *Orchis simia* en *Platanthera bifolia* zou kunnen zijn. Ook Kümpel, die in 1977 voor het eerst een hybride tussen *Orchis* en *Platanthera* beschreef, komt tot deze conclusie (schrift. meded., 1992). Op 23 mei was *Orchis simia* gedeeltelijk uitgebloeid, alleen op sterk beschaduwde plekken waren sommige exemplaren nog in bloei. *Platanthera bifolia* was nog in knop; van de hybride waren de bovenste bloemen nog gesloten.

De vindplaats ligt aan de rand van het Parc National de Lesse et Lomme in de omgeving van Dinant (prov. Namur; Zuidoost-België). Het gebied is door de aanwezigheid van kalksteen rijk aan orchideeën en is één der belangrijkste orchideeëengebieden van België. De soorten groeien hier in uiteenlopende biotopen, van kalkgraslanden tot loofbossen, van vochtige hooilanden tot hoogvenen en in de overgangsvegetaties daartussen.

De mogelijke hybride tussen *Orchis simia* en *Platanthera bifolia* groeit op een voormalig kalkgrasland. Tegenwoordig is hiervan nog slechts een restant overgebleven, het grootste gedeelte is met inheemse boomsoorten dichtgegroeid. Op de kalkgraslandrestanten en aan randen van struwelen, maar ook op sterk beschaduwde plaatsen in het loofbos, komt *Orchis simia* nog relatief veel voor. Verder worden op het kalkgrasland nog *Listera ovata*, *Ophrys holoserica* en *Platanthera chlorantha* gevonden. In het loofbos zelf, maar ook op de overgangen naar de kalkgraslandrestanten, groeien mooie exemplaren van *Orchis purpurea*, bovendien nog *Cephalanthera damasonium*, *Epipactis helleborine*, *Listera ovata*, *Ophrys insectifera*, *Orchis mascula* en *Platanthera bifolia*.

Nederlandse beschrijving van de plant

Plant 26 cm hoog, met een groene, naar boven toe zwak geribde stengel.

Bladeren lichtgroen, ongevekt; de onderste drie bladeren aan de voet van de stengel grondstandig, liggend, waarvan twee bladeren tegenoverstaand, min of meer gegolfd, aan de top stomp tot afgerond; daarboven één schedevormig blad, lang-lancetvormig met de grootste breedte boven het midden, aan de top stomp tot afgerond; daarboven twee bractee-achtige bladeren, lancet- tot lijn-lancetvormig, spits.

Bloeiwijze gedrongen, dichtbloemig, van beneden naar boven bloeiend. Bracteeën dunvliezig, bijna schubvormig, een zesde maal zo lang als het vruchtbegin-sel.

Bloem relatief klein; de zijdelingse sepalen en petalen vormen een spitse, open helm; de buitenkant van de helm is groen aangelopen, binnenin wit tot lichtgroen met enkele paarse of purperen stippen; zijdelingse sepalen voorzien van lichtgroene nerven met spitse uiteinden, de punten sterk teruggebogen. De lip bestaat uit een tongvormige, stomp eindigende middenlob, en twee kleine, dwars uitstekende zijlobben; wit, lichtgroen aangelopen met enkele paarse stipjes. Spoor ongeveer twee derde maal zo lang als het vruchtbegin-sel.

De plant staat morfologisch dichterbij *Orchis simia* dan bij *Platanthera bifolia*. Kenmerken die wijzen op invloed van *Orchis simia* zijn duidelijk aanwezig; de belangrijkste zijn de vorm van helm, spoor, zuiltje en de habitus.

Op *Platanthera bifolia* wijzen de vorm van de lip (sterk afgekorte zijlobben en de tongvormige middenlob), de groene kleur van de buitenkant van de helm, de bladeren, de aanwezigheid van enkele bractee-achtige bladeren in het bovenste deel van de stengel en de bloeivolgorde (van onderen naar boven bloeiend).

Over het algemeen bestaat er twijfel of een hybride tussen deze twee genera wel mogelijk is, maar het aantal chromosomen vormt daartoe geen belemmering. Beide soorten hebben namelijk hetzelfde aantal: $2n = 42$.

Om de plant te sparen werd de knol niet onderzocht. De stengel van het holotype werd even boven de grond afgesneden.

Op pagina 50 is een tabel opgenomen, waarin de morfologische kenmerken van beide ouders ten opzichte van de mogelijk nieuwe hybride zijn aangegeven.

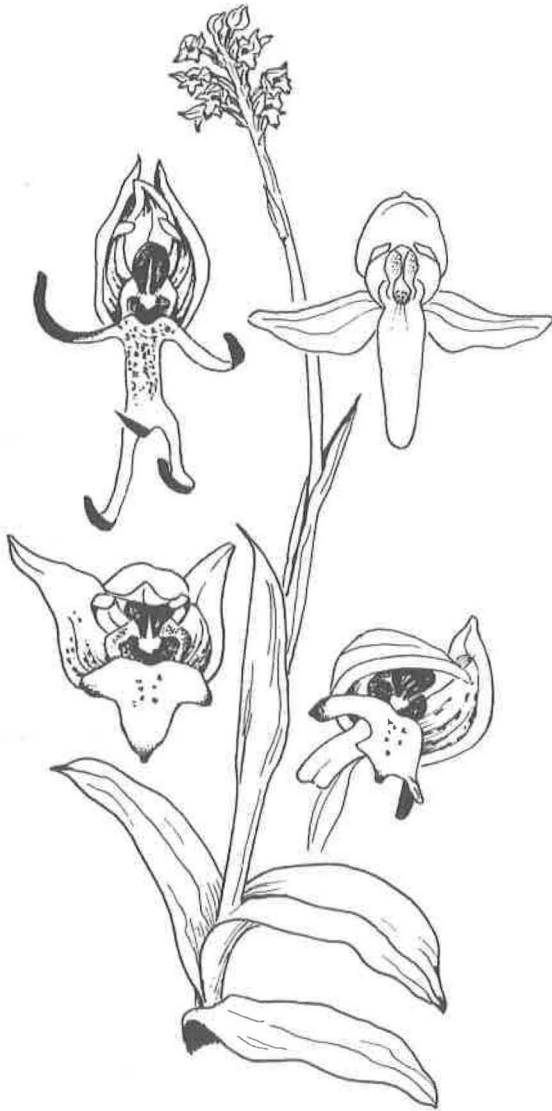
Afb. 5: *Orchis simia* × *Platanthera bifolia* ?, Lavaux-Sainte-Anne, 23-05-1992

foto's op pag. 48: 1 2
 3 4

1,2,3,4 *Orchis simia* × *Platanthera bifolia* ?, Lavaux-Sainte-Anne, 23-05-1992

<i>Orchis simia</i>	Hybride ?	<i>Platanthera bifolia</i>
Bladeren glanzend groen breed lancetvormig bladeren in rozet	groen (mat) lancetvormig twee bladeren tegen- overstaand	lichtgroen (niet glanzend) langwerpig-lancetvormig bladeren tegen- overstaand
bovenste deel van de stengel zonder brac- tee-achtige bladeren	bovenste deel van de stengel met 2 bractee- achtige bladeren	bovenste deel van de de stengel heeft bractee- achtige bladeren
Bloeiwijze gedrongen kort-cylindrisch dichtbloemig van boven naar beneden bloeiend	tamelijk gedrongen kort-eivormig tamelijk losbloemig van beneden naar boven bloeiend	gestrekt lange aar losbloemig van beneden naar boven bloeiend
Bracteeën kort, paars	intermediair, lichtgroen	ongeveer even lang als het vruchtbeginsel, groen
Bloem buitenkant helm over- wegend lichtviolet	buitenkant helm groen aangelopen	bloem witachtig tot geel- achtig groen
Lip lange, lijnvormige ge- draaide zijlobben en een smalle middenlob, die zich deelt in twee lange, lijnvormige, ge- bogen slippen met daar- tussen een spits staartje	een tongvormige, stomp eindigende middenlob en twee kleine, dwars uitstekende zijlobben	ongedeeld, lang tong- vormig
Spoor ongeveer half zo lang als het vruchtbeginsel	twee derde maal zo lang als het vruchtbeginsel	bijna twee keer zo lang als het vruchtbeginsel
Bloeitijd in het gebied medio mei	eind mei	midden juni

Kenmerken van *Orchis simia* en *Platanthera bifolia* deels naar Landwehr (1977).

Afb. 6: Tekening van de mogelijke hybride tussen *Orchis simia* en *Platanthera bifolia* (gehele plant en onderste twee bloemen), bloem van *Orchis simia* (links boven) en bloem van *Platanthera bifolia* (rechts boven). Tekening: H. Kümpel

× *Orchiplatanthera andreasii* Kämpel

Er is al een × *Orchiplatanthera*-hybride bekend, nl. × *Orchiplatanthera andreasii* (*Orchis pallens* × *Platanthera chlorantha*). In 1977 is deze hybride door Kämpel beschreven. In een zijdal van de Werra in de Kreis Meiningen (Thüringen, Duitsland) werden in mei 1970 drie exemplaren van deze hybride gevonden. In juni 1992 heeft Kämpel mij de groeiplaats getoond, waar toen drie uitgebloeide exemplaren van de hybride stonden. Het terrein bestaat uit een loofbos met enkele verspreid liggende graslandjes op kalk. De vegetatie van de kalkgraslandjes wordt ieder jaar gemaaid en afgevoerd. In de directe omgeving van de hybriden groeien onder meer enkele tientallen exemplaren van *Orchis pallens* en slechts enkele planten van *Platanthera chlorantha*. Op beschaduwde plaatsen, maar ook aan struweelranden, komen nog *Cypripedium calceolus*, *Orchis mascula* en *Orchis purpurea* voor. Bovendien groeit hier *Orchis* × *lorenziana* Brügger (*Orchis mascula* × *Orchis pallens*), waaronder een exemplaar met witte bloemen.

Nomenclatuur

Met de vondst van *Orchis pallens* × *Platanthera chlorantha* werd de eerste echte hybride tussen de genera *Orchis* s.s. en *Platanthera* bekend. Camus gebruikte de naam × *Orchiplatanthera* al in 1892 en beschreef daarbij twee intergenerische hybriden: × *Orchiplatanthera chevalleriana* (= *Orchis maculata* ssp. *elodes* × *Platanthera bifolia*) en × *Orchiplatanthera somersetensis* (= *Orchis maculata* × *Platanthera bifolia*). Inmiddels is echter de naam *Orchis maculata* gewijzigd in *Dactylorhiza maculata* en worden de door Camus beschreven intergenerische hybriden tot de combinatie *Dactylorhiza* NEVSKI × *Platanthera* RICH. gerekend. Deze hybriden werden als × *Rhizanthera* HUNT et SUMMERH. beschreven (Kämpel, 1977). (Opm. Red.: Zoals in het artikel van M. Cailliau over nothogenera is te lezen, is de naam × *Rhizanthera* HUNT et SUMMERH. ongeldig en dient men in plaats daarvan × *Dactylanthera* HUNT et SUMMERH. te gebruiken).

De oorspronkelijke nothogenusnaam × *Orchiplatanthera* is wel geldig voor de in 1977 gevonden hybride *Orchis pallens* × *Platanthera bifolia* en voor de hier beschreven plant, als deze bij voortgezet onderzoek inderdaad de hybride *Orchis simia* × *Platanthera bifolia* blijkt te zijn.

Dankwoord

Mijn dank gaat uit naar H. Kämpel voor het vervaardigen van de pentekeningen en voor aanvullende opmerkingen.

Literatuur

- ASCHERSON, P. & P. GRÄBNER, 1905/1907. Synopsis der Mitteleuropäischen Flora, Band 3, Leipzig.
- BAUMANN, H. & S. KÜNKELE, 1982. Die wildwachsenden Orchideen Europas.
- CAMUS, E.G., 1929. Iconographie des Orchidées d'Europe et du Bassin Méditerranéen, dl 2, Paris.
- KÜMPEL, H., 1977. × *Orchiplatanthera andreasii* - ein neuer Orchideen-Bastard. Mitteilungen des Arbeitskreises Heimische Orchideen des Zentralen Fachausschusses Botanik im Kulturbund der DDR (7), 66-74.

C.A.J. Kreutz
Oude Landgraaf 35 a
6373 BE Landgraaf